

Demotywator jako nowy gatunek dyskursu 2.0

Halina Kudlińska

Demotywator jako nowy gatunek dyskursu 2.0

10.18318/978-83-65573-14-8.6

„Kultura uczestnictwa” ukształtowana w wyniku przełomu digitalnego i tzw. drugiej (audiowizualnej/multimedialnej) rekonfiguracji komunikacji społecznej (Hopfinger 2010: 19) przeobraziła nasze rozumienie świata i stworzyła nowe sposoby i formy reprezentacji oraz komunikacji. Model partycypacji w kulturze 2.0 promuje upodmiotowienie jednostki, grupy i społeczności oraz jej prawo do wypowiedzania się we własnym imieniu i własnym głosem. W ramach egalitaryzacji tworzenia odwołuje się do takich kategorii, jak aktywizm, twórczość i samorealizacja, wrażliwość poznawcza, aksjologiczna i estetyczna, oraz dąży do budowania przestrzeni komunikacyjnej, w której aktywność użytkowników zyskuje intersubiektywne znaczenie. W kontekście nowych formatów kultury wtórnej piśmienności i kompetencji technologicznych interesującym przykładem wydaje się demotywator, który stanowi zasadniczy przedmiot niniejszych dociekań¹. Do celów analizy został wykorzystany głównie rosyjskojęzyczny materiał pochodzący z platform komunikacyjnych Runetu, czyli rosyjskiego segmentu internetu, gdyż – jak się wydaje – właśnie tam demotywator zyskał niezwykłą wyrazistość gatunkową. W znacznie mniejszym zakresie uwzględniono także teksty polskich demotywatorów.

Demotywator przedstawia nowy hybrydalny (wielokodowy) gatunek dyskursu internetowego, preferujący inne niż dotychczas

¹ Definicję i genezę powstania demotywatora zob. np.: (Kozak 2011), (Bugaeva 2011), <http://www.despair.com/demotivators.html>, <http://demotivators.cc/info/2>, <http://demotes.ru/> (10.12.2013).

stosowane techniki tworzenia, odbioru i rozumienia przekazu. Reprezentuje tekstowy świat, w którym wyraziście zaznacza się dominacja wizualności, czyli tzw. wzrokocentryzm (Banks 2009: 39). Wprawdzie słowo występuje tu zwykle jako integralny składnik przeorganizowanej struktury tekstowej, jednak podstawowym środkiem dyskursu są przedstawienia obrazowe. Zdaniem wielu badaczy wzrok i widzenie odgrywają centralną rolę w rozumieniu świata, gdyż rzeczywistości doświadczamy głównie za pośrednictwem procesów wytwarzania, modelowania, dystrybucji i odbioru obrazów. To właśnie „obraz przekazuje informacje w sposób całościowy i bezpośredni, a nie – jak słowa – opisowy i linearny. Obraz przynosi rezultat natychmiastowy, jest syntetyczny, przedstawia sytuację od razu w całości. Obraz okazuje się samą treścią, podczas gdy mowa musi z konieczności pełnić rolę pośrednika” (Ellul 1970). John Berger zwraca uwagę, że „widzenie poprzedza słowa. Dziecko patrzy i rozpoznaje, zanim nauczy się mówić. Widzenie jednak poprzedza słowa również w innym sensie. To widzenie ustala nasze miejsce w otaczającym świecie. Wyjaśniamy świat za pomocą słów, słowa jednak nie są w stanie unieważnić faktu, że otacza nas świat” (Berger 1997: 7). Według Rudolfa Arnheima „myślenie domaga się obrazów, a obrazy zawierają myśl” (Arnheim 2011: 299). Zdaniem uczonego istnieje tzw. myślenie wzrokowe (*visual thinking*), które ma istotny wpływ na kształt tekstualności oraz przebieg procesu komunikacji kulturowej.

Konstrukcja interesującego nas rodzaju tekstu hybrydalnego opiera się na wzajemnym oddziaływaniu elementów przynależnych dwóm różnym semiosferom i odpowiada założeniom teorii podwójnego kodowania Alana Paivio (Albin 2000: 62-63). W świetle tej koncepcji tworzona w psychice reprezentacja świata opiera się na dwóch odrębnych i niezależnych od siebie systemach: słownym i obrazowym (sensorycznym). Jednoczesny zapis informacji

w obu kodach powoduje łączenie i nakładanie się semiosfer oraz aktywizację odbioru emocjonalnego, co znacznie wzmacnia ich siłę oddziaływania. Dlatego też tekst mieszany stanowi w przestrzeni komunikacji cyfrowej ważną i atrakcyjną formę współczesnej wielokształtnej, polifonicznej i polisemiotycznej wypowiedzi kulturowej.

Przeprowadzona analiza pokazuje, że demotywator stanowi w pełni ukształtowaną konwencję gatunkową, której można przypisać określony potencjał interakcyjny i która charakteryzuje się wyrazistą intencją autora, typową tematyką, a także utrwaloną strukturą tekstową o określonych właściwościach semiotycznych i kompozycyjnych, realizującą konkretne wybory stylistyczne.

Wzorzec tekstowy na poziomie formalnym (strukturalno-kompozycyjnym) przedstawia połączenie umieszczonego w czarnej ramce kolorowego bądź czarno-białego zdjęcia lub rysunku/obrazka (niekiedy filmiku wideo) z komentującym jego zawartość podpisem. Najczęściej w warstwie ikonicznej demotywatorów są wykorzystywane fotografie pochodzące z zasobów sieci internetowej (między innymi z serwisów specjalistycznych Photosight.ru, plfoto, Instagram, Flickr, fotoserwisów prasowych oraz wielu innych portali społecznościowych). Mamy tu do czynienia z eksploatacją bez ograniczeń sieciowych zasobów materiałów ikonicznych, czyli „żywieniem się” dziedzictwem w wymiarze materialno-semiotycznym, co stanowi, jak wiadomo, jedną z ważnych właściwości kultury uczestnictwa. Fotografia cyfrowa zajmuje w tym kontekście miejsce znaczące. W założeniu obraz digitalny powstał po to, by dać najwierniejsze świadectwo rzeczywistości oraz wykreować wrażenie bezpośredniego do niej dostępu. Jako wizualne reprezentacje wydarzeń fotografie są rozpoznawane przez członków danej wspólnoty i stanowią formę pamięci. Jednakże w tekstowym świecie demotywatorów ukształtował się

swoisty rytuał oglądania i reżim reprezentacji wizualnej: obraz świata zapośredniczony i zarejestrowany na zdjęciu podlega ocenie i weryfikacji instancji wyższej, jaką jest spojrzenie anonimowego widza – twórcy demotywatora. Oto przykłady:

1

2

[1] *Tylko idiota potrzebuje porządku – geniusz panuje nad chaosem.*
Albert Einstein

[2] *Jeśli patrzeć tak, to w naszym kraju wszystko jest normalne*

Łatwo zauważyć, że omawiany wzorzec tekstowy można postrzegać jako praktykę widzenia świata i szczególne pole wizualne – „jak gdyby otwarte okno, przez które widać «historię»” (Alberti 1963: 19). Owo pole wizualne cechuje wyraziście zaznaczona dynamiczna przestrzeń relacji między człowiekiem, obrazem i rzeczywistością, w którym decydującą rolę odgrywa kategoria spojrzenia, wrażliwość ikoniczna oraz umiejętność tworzenia celnej i zaskakującej puenty. Każdy obraz dopuszcza poszukiwanie sensu, które pozwoli użyć go jako znaku wizualnego (Wiesing 2012: 75) i najczęściej kontekst pojawiania się obrazu przesądza o tym, jakim sensem będzie kierować się odbiorca. Należy tu podkreślić, że istnieje zasadnicza różnica między „zwykłym” patrzeniem a obrazowym widzeniem: to drugie ma zawsze wymiar indywidualny, subiektywny i stanowi pewną interpretację patrzenia. W związku z tym, że fotografia jako typ tekstu komunikacji wizualnej ma z reguły charakter otwarty, jest ona twórczo wykorzystywana przez

autorów demotywatorów w celu nadania rzeczywistości określonego znaczenia i dzielenia się swoją opowiedzianą „historią” z innymi.

Demotywator jako komunikacyjna realizacja dyskursu internetowego pełni rolę medium, stając się autentycznym komentatorem i kontestatorem wszelkiego ładu, który w trakcie licznych interakcji ustala i uzgadnia istotne dla danej wspólnoty treści, takie jak wizja świata i wyznawane wartości. Jest ona szczególną formą wypowiadania świata, jej istotę stanowi twórcza reakcja na zastaną sytuację oraz stosowanie języka dialogicznego i polemicznego opisu rzeczywistości. Prezentuje osobisty emocjonalny komentarz autorów, respektując jednocześnie zasady „demokracji semiotycznej”. W wymiarze intencjonalnym służy jako zwierciadło (nierazko krzywe) i archiwum rzeczywistości społeczno-kulturowej, stając się nośnikiem treści, poglądów, nastawienia i opinii swojej społeczności. Pod względem tematycznym demotywatory można podzielić na trzy obszerne grupy (z możliwością dalszej wewnętrznej klasyfikacji): 1. ocena bieżących i/lub ważnych wydarzeń politycznych, ekonomicznych i społecznych w kraju i na świecie; 2. refleksje związane z typowymi współczesnymi problemami i wydarzeniami w życiu codziennym jednostki, grupy społecznej i narodu; 3. problemy egzystencjalne, refleksja nad sensem życia i kondycją duchową współczesnego człowieka, por.:

3

4

[3] *Bóg stworzył Ziemię. Całą resztę wyprodukowano w Chinach*

[4] *O komunizmie nam kłamali. Ale wszystko, co mówiono o kapitalizmie, okazało się prawdą*

5

6

[5] *Księżniczki nie chodzą pieszo, są noszone na rękach²*

[6] *Bądź trendy, Wowa!³*

7

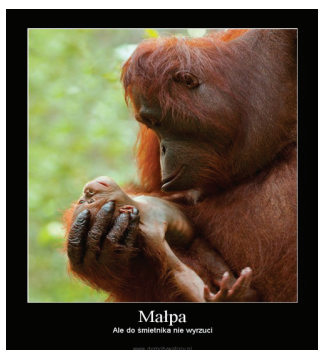
8

[7] *Prawdziwa religia Rosji*

[8] *Z ulic znikają aparaty telefoniczne. To dlatego, byśmy nie mogli wydostać się z matryksa*

² Fotografia przedstawia relację z tłumienia demonstracji antyrządowej w Rosji przez policję.

³ W narracji wizualnej zastosowano konfigurację zdjęć 3 znanych postaci świata politycznego: prezydenta Rosji W. Putina (Wowa – zdrobnienie jego imienia Władimir) oraz dwóch innych, które niedawno abdykowały: królowej Holandii Beatrix i papieża Benedykta XVI.

9

10

[9] *Małpa. Ale do śmietnika nie wyrzuci*

[10] *Przyszłość. Zaawansowane technologie opranują wszystko⁴*

W literaturze przedmiotu zwraca się często uwagę na to, że ważnym narzędziem umożliwiającym analizę i interpretację demotywatorów jest pojęcie presupozycji kulturowych (Bugaeva 2011: 149; Shchurina 2012), czyli treści o charakterze pragmatycznym oraz semantycznym, które określają wiedzę podzielaną przez ludzi należących do tej samej grupy etnicznej lub kulturowej odnośnie do określonych miejsc, wydarzeń historycznych, instytucji i zwyczajów politycznych, tradycji narodowej (Tabakowska 2001: 218).

Z przytoczonych przykładów wynika, że teksty demotywatorów realizują dynamiczny model współlistnienia słowa i obrazu⁵ opierający się na zasadzie komplementarności. Oznacza to, że oba kanały komunikacyjne (werbalny i ikoniczny) budują skomplikowaną siatkę relacji: współstanawiają znaczenia i wspólnie tworzą scaloną, zintegrowaną wypowiedź. W związku z tym, że elementy słowne i ikoniczne współdziałają ze sobą w rozmaity sposób, rozpoczyna się różnorodna gra obrazu i warstwy werbalnej. Kategoria

⁴ Na fotografii tablicy nagrobkowej zamiast tradycyjnych danych osobowych widzimy wstawiony komputerowo kod QR.

⁵ Szerzej na temat związku między słowem a reprezentacją wizualną w modelu dynamicznym i statycznym zob. (Hopfinger 2003: 72).

gry stosowana powszechnie w omawianych tekstach powoduje, że w procesie ich dekodowania/interpretacji odbiorca musi łączyć dwa rodzaje aktywności: myślenie wizualne i umiejętność czytania tekstu werbalnego.

Niejednokrotnie przedstawienie wizualne zostaje zderzone z deskrypcją werbalną i w wyniku tej interakcji wymienione dwie płaszczyzny zaczynają ujawniać ukryte analogie i modyfikować swe znaczenia. Występuje realizowana na wiele sposobów gra lingwistyczna, odsłaniająca skomplikowaną strukturę systemu leksykalno-semantycznego danego języka, która jest dodatkowo wzmacniana przez obraz. Przedstawię pokrótce kilka najważniejszych typów tego zjawiska.

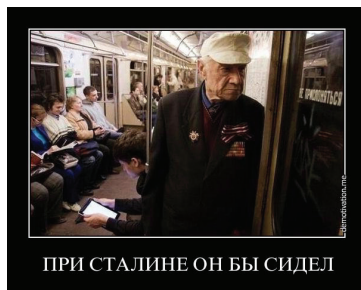
I

W grze wykorzystuje się polisemiczne relacje między leksemami, tj. znaczeniową wielowartościowość słów oraz ich wzajemne przenikanie się w wypowiedzi, na przykład:

11

[11] *W każdym z nas drzemie geniusz. I z każdym dniem coraz mocniej*

12

[12] *W czasach Stalina on by siedział*

13

14

[13] Życie zaczyna się po *pięćdziesiątce*, czasami po *dwóch*

[14] *Nie mógłbym być kanibalem. Nie trawię wielu ludzi*

W przytoczonych tekstach rosyjskich i polskich gra polega na współdziałaniu dwóch opozycyjnych znaczeniowo wartości słów polisemicznych. Dwuznaczność komunikatu słownego jest wkomponowana w przestrzeń wizualną, bowiem znaki ikoniczne uwydatniają zaszyfrowaną w przekazie możliwość dwojakiej segmentacji, por.:

[11] *Cnamb* – 1. ‘być pogrążonym we śnie’; 2. ‘pozostawać w stanie nieujawnionym, w zastoju, ciszy’ (o uczuciach, uzdolnieniach, predyspozycjach). Analogicznie w języku polskim: *Drzemać* – 1. ‘lekkko, czujnie spać’; 2. ‘pozostawać w ukryciu, nie ujawniać się’.

[12] *Cudemb* – 1. ‘zajmować miejsce w nieruchomej pozycji tak, by ciężar ciała spoczywał na pośladkach’; 2. ‘przebywać w więzieniu, odbywać karę pozbawienia wolności’. Analogicznie w przykładzie polskim: *Siedzieć* – 1. ‘spoczywać na krześle, kanapie, ławie’ itp.; 2. pot. ‘odbywać karę więzienia’.

[13] *Pięćdziesiątka* – 1. ‘pięćdziesiąt lat’; 2. ‘kieliszek alkoholu o pojemności 50 ml’.

[14] *Trawić* – 1. (o żywym organizmie i jego narządach) ‘wchłaniać, przyswajając substancje pokarmowe’; 2. (o uczuciu) ‘lubić kogo, co’.

II

Gra odwołuje się do homonimicznych relacji między leksemami, przy czym zazwyczaj na płaszczyźnie semantycznej tekstu dochodzi do niezgodności znaczeń reprezentowanych przez warstwę słowną i wizualną. Powstaje dwuznaczność wynikająca z nałożenia się homonimicznej formy werbalnej i niehomonimicznego przedstawienia obrazowego. Owo semantyczne napięcie staje się źródłem nowych znaczeń za sprawą przedstawionych sytuacji metaforycznych, por.:

15

16

[15] *Potrzebne są mi jeszcze łajki // psy łajki*

Лайки – 1. *Лайка* – ‘rasa psów średniej wielkości’.

2. *Лайк* – ‘oznaczenie postu w internecie świadczące o pozytywnej ocenie jego treści w formie rysunkowego przycisku z napisem *Like* (*Lubię to!*)’.

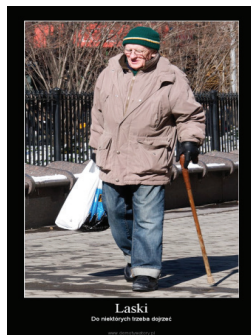
[16] *Stalin jest jak Google. Ты му слово – а он тебе зестание // link*

Ссылка – 1. ‘rodzaj kary przymusowego pobytu w odległej, odizolowanej miejscowości’.

2. ‘hiperłącze, odsyłacz do innego dokumentu elektronicznego w internecie’.

17

18

[17] *Dzisiaj modne jest być kulturalnym – codziennie bywamy w ope-
rze*

Опера – 1. ‘teatr operowy’.

2. ‘nazwa darmowej przeglądarki internetowej’.

[18] *Laski. Do niektórych trzeba dojrzeć*

Laska – 1. ‘pręt służący do podpierania się’.

2. pot. ‘dziewczyna’.

III

W analizowanej grze szeroko wykorzystuje się także technikę kalamburową opartą na zjawisku etymologii ludowej. Występuje ona wówczas, gdy w tekście scalanie znaków obu kodów odbywa się przez próbę reinterpretacji etymologicznej: drogą wyjaśniania pochodzenia lub znaczenia leksemu na podstawie asocjacji wyłącznie fonetycznych, tj. jego fonetycznego podobieństwa do innego słowa. Oto przykłady:

19

20

[19] *Mówią, że Miedwiediew postarał się o pchły w swetrze (zamiast Miedwiediew postarał się o blog na Twitterze)*

Mamy tu do czynienia z procesem upodobnienia nowych rosyjskich pożyczek *блог* (pol. blog) oraz *Твиттер* (Twitter) do podobnie brzmiących wyrazów rodzimych *блох* (dop. l. mn. od *блоха* = pol. pchła) i *свитер* (pol. sweter) na zasadzie skojarzenia znaczeń.

[20] *Polscy dworzanie*

Dworzanie – 1. ‘ludzie przebywający na dworze, należący do służby dworskiej (orszaku, świty)’.

2. ‘ci, którzy mieszkają na dworze, pod gołym niebem’.

IV

Gra werbalno-wizualna wykorzystuje deleksykalizację frazeologizmu przez udosłownienie, tj. powracanie do sensu ich części składowych. Znaki plastyczne wstępują w relacje ironicznej opozycji do kodu językowego i rozbijają językowe stereotypy, odświeżając i ilustrując jedno z dwóch możliwych znaczeń, por.:

21

22

[21] *To, że noszą cię na rękach, nie znaczy wcale, że wszystko jest u ciebie dobrze*

[22] *Tonąć w bogactwie można w różny sposób*

23

24

[23] *Szukam swojej drugiej połówki*

[24] *Człowieka z otwartym sercem najłatwiej znaleźć na stole operacyjnym*

Tata mówił
 "Obys wysoko zaszedł mój synu"
 Nie mogłem go zawiesić
 www.dobrodziejcy.pl

25

Zrzut ekranu.
 Robisz to źle

26

[25] *Tata mówił* „Obys wysoko zaszedł mój synu”. Nie mogłem go zawiesić

[26] *Zrzut ekranu. Robisz to źle*

V

Inny rodzaj gry werbalno-wizualnej reprezentują kalambury, których tworzywem są skrótownce. Mamy tu do czynienia ze szczególnym rodzajem zagadki słownej polegającej na nowym, przewrotnym, nierzadko żartobliwym lub ironicznym rozwiązaniu istniejących w języku akronimów, która jest dodatkowo wzmocniana przez przedstawienie wizualne, na przykład:

a/ ОМОИ = Отряд Мобильный Особого Назначения (pol. *Oddział Mobilny Specjalnego Przeznaczenia*) – rosyjska jednostka sił specjalnych przeznaczona głównie do działania w sytuacji niepokojów społecznych i aktów terrorystycznych. Formacja odznacza się bezwzględnością i brutalnym użyciem siły.

27

28

[27] *Drużyna Mężczyzn o Szczególnej Delikatności*

(ros. ОМОН = Отряд Мужчин Особой Нежности)

[28] *Ostaniamy Draństwo przed Narodem*

(ros. ОМОН = Охраняем Мразей От Народа)

b/ НТВ = *Наше/Негосударственное Телевидение* (pol. *Nasza/Niepaństwowa TV*) — ogólnorosyjska prorządowa stacja telewizyjna należąca do holdingu „Gazprom-media”, jej aktualny logotyp został przedstawiony na demotyworze [29]

c/ UE = *Upadek Europy* [30]

29

30

[29] *Przemoc. Głupota. Kłamstwo* (ros. НТВ = *Насилие. Тупость. Враньё*)

Podsumowując tę część analizy, należy podkreślić, że w każdym przypadku opowiedziana w demotywatorze historia jest poddyktowana określoną strategią wyjaśniania, a strukturami organizującymi zarówno narrację, jak i świat przedstawiony są tu określone środki i chwytły retoryczne odnoszące się do formy, znaczenia i użycia elementów tekstu.

W refleksji dotyczącej funkcjonowania badanego zjawiska na płaszczyźnie retorycznej warto przywołać kategorię *enargei*, pojmowaną jako sposób wyrazistego przedstawienia ściśle związanego ze sferą sensualną (przede wszystkim ze zmysłem wzroku), który ma służyć do wizualnego „uobecnienia” przedmiotu mowy. W ujęciu Barbary Niebelskiej-Rajcy (2012) *enargeia* pikturalna stanowi ważną zasadę kreacji świata przedstawionego dzięki wyjątkowo wyrazistemu, perfekcyjnemu sposobowi przedstawienia unaoczniającego. Owa przedmiotowa konkretność, sugestywna naoczność, wyjątkowa siła ekspresji wizualnej prezentacji rzeczywistości (obrazowość bezpośrednia) może być w następnej kolejności poddana twórczej refleksji, angażując w proces tworzenia znaczeń zarówno percepcję, intelekt, jak i emocje autora demotywatora. Oprócz funkcji faktograficznej *enargeia* pełni także funkcję psychologiczną i perswazyjną, bowiem poetyka naoczności służy zmysłowo-emocjonalnej stymulacji psychiki odbiorców, przede wszystkim rozbudzaniu afektów, a nierzadko wywoływaniu wstrząsu emocjonalnego.

Ponadto należy podkreślić, że w wymiarze retorycznym omawiany wzorzec tekstowy w sposób programowy odwołuje się do poetyki ludycznej oraz kultury karnawału, która uwalnia nas od ogólnie przyjętego i obowiązującego porządku świata i neguje powagę oficjalnej normy, przedstawiając alternatywną, własną wizję uniwersum i ustanawiając odmienny, nieoficjalny model życia oraz relacji społecznych. Przytoczone wyżej ilustracje pokazały, że de-

motywatory cechuje upodobanie do stosowania silnych, skrajnych, niekiedy wręcz szokujących kontrastów, sprzeczności, odwróceń i transgresji. Wyrazistą retoryczną cechą demotywatorów jest kategoria atrakcji, wprowadzona do obiegu naukowego przez Siergieja Eisensteina⁶, której istotę stanowi „spekulatywna gra kontrastów” (Eisenstein 1959: 91) pozwalająca przyciągnąć uwagę odbiorcy i efektywnie (choć w sposób niejawni) oddziaływać na jego zmysły i emocje. Atrakcja stanowi pewien rodzaj analitycznego i krytycznego myślenia, zorientowanego na poszukiwanie nowości w celu uaktywnienia percepcji, procesów poznawczych i emocji (Gołębiewska 2003: 17). Głównym „technicznym” instrumentem kategorii atrakcji jest nieustanne atakowanie obrazami i skojarzeniami oraz brutalizacja środków wyrazu. Zgodnie z dyskursywnie zaprogramowanym horyzontem oczekiwań demotywator w sposób szczególny semantyzuje używane znaki werbalne i wizualne, nadając im znaczenie wykreowane przez „spekulatywną grę kontrastów” i umożliwiając rozumienie na różnych płaszczyznach kodów semiotycznych. Dlatego też omawiany typ tekstu wymaga od autora nieustannego odkrywania tego, co świeże, atrakcyjne, zaskakujące, aby pobudzić energię i zaangażowanie emocjonalne odbiorcy oraz przykuć jego uwagę do prezentowanych treści w taki sposób, aby zostały łatwo zapamiętane. Podstawową technikę kompozycyjną demotywatorów stanowi Eisensteinowski „montaż atrakcji”. Stosowanie tej kategorii umożliwia łączenie ostrych, skrajnie zróżnicowanych i zaskakujących bodźców, prowadzących w efekcie do wybitcia odbiorcy z rutyny oglądania i dezintegracji zastanej koherencji treści kulturowych. Dzięki temu możliwe staje się podjęcie próby ponownego, właściwego rozpoznania struktury przedstawienia werbalno-wizualnego.

⁶ Szerzej na temat kategorii atrakcji i „montażu atrakcji” S. Eisensteina zob. np.: (Desjaterik 2005), (Gołębiewska 2003: 45-79).

W wymiarze wizualnym i werbalnym tekstowy świat demotywa-
torów przedstawia obraz wolny od retorycznych ograniczeń. Dlatego
też w swojej strategii tekstualnej demotywatorzy z upodobaniem
odwołują się do ludycznej kultury śmiechu, do poetyki ironii, szoku,
w śmiały sposób żonglują także rejestrami stylistycznymi. Sięgając
po silne bodźce i środki, autorzy omawianego gatunku internetowe-
go pragną zwrócić uwagę na krytyczny stan świata, wobec którego
przyjmują z reguły postawę radykalnego dystansowania się. Demoty-
watorzy odkrywają przed nami światy przedstawiane na fotogra-
fiach, które często są pomijane, tabuizowane i wyłączane z głównego
nurtu dyskursu medialnego. Wykorzystują prowokacyjne, skanda-
lizujące, szokująco „atrakcyjne”, ironiczne czy wręcz prześmiewcze
przedstawienia zjawisk, symboli, figur i innych zachowań znakowych
dominujących w przestrzeni społecznej po to, by rozłożyć „ciało”
przedstawienia, symbolu na czynniki pierwsze i poddać je w tekście
działaniu przenikającego do głębi „kwasu” ironii (Vorotnikov 2008:
31). Oto kilka przykładów⁷:

31

32

[31] *Wybaw i zachowaj*⁸

[32] *Alkohol to środek znieczulający, który pozwala przeżyć operację pod nazwą życie*

⁷ Zob. także przykłady [4] [7] [18] [21] [23] [27].

⁸ Na fotografii widzimy pendrive w kształcie krzyża.

33

34

[33] *Robimy pranie twojego mózgu. I nie jest ważne, któremu z nas służysz*

[34] *Rosyjskie drogi. Potężna broń przeciw NATO*

Ponadto cechą dystynktywną analizowanego wzorca tekstowego stanowi także – notabene typowa dla całej kultury uczestnictwa – kategoria repetycji i seryjności. Dynamizm przekazu (zmiennność), sztukę powtórzeń, wariantowość należy uznać za podstawową strategię twórczą w tekstowym świecie demotywatorów, bowiem mamy tu do czynienia z nieustającym recyklingiem, remiksem, poddawaniem tekstów nieskończonej liczbie kontekstualizacji, stosowaniem różnorodnych powtórzeń z różnicą. W związku z tym pojawia się tu swoista dialogiczność pojmowana jako replika na inne wypowiedziane treści i przedstawienia, która może być realizowana dwojako. Po pierwsze, dialogiczność może mieć wymiar wewnętrzny, gdy powstają określone relacje między dwoma komponentami strukturalnymi tekstu – ikonicznym i słownym. Przy czym stałym, wielokrotnie replikowanym elementem może być każda z obu części strukturalnych tekstu, na przykład towarzysząca różnym wariantom wizualizacji deskrypcja werbalna o statusie internetowego memu:

35

36

[35] *Stworzony przez człowieka, dla człowieka, przeciwko człowiekowi*

[36] *Zrobiona przez człowieka, dla człowieka, przeciwko człowiekowi*

37

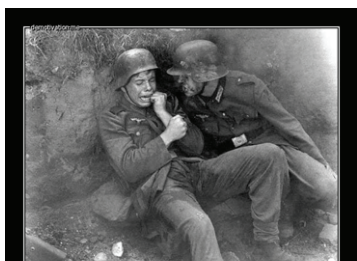
38

[37] *Stworzony przez człowieka, dla człowieka, przeciwko człowiekowi*

[38] *Stworzona przez człowieka, dla człowieka, przeciwko człowiekowi*

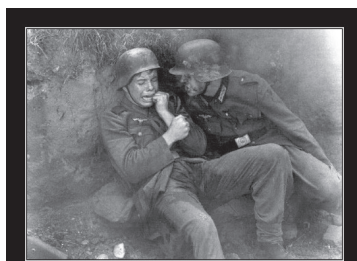
Strategia przekodowań i „wariacji na temat” może dotyczyć także warstwy werbalnej przy zachowaniu *constans* na płaszczyźnie wizualnej. Jak wiadomo, obraz cechuje się wielogłosością (Banks 2009: 204), dlatego też kontekst oglądania przedstawienia wizualnego może radykalnie zmienić sposób jego odczytania. Z tej perspektywy demotywartor jawi się jako niezwykle interesujący rejestr potencjału skojarzeniowo-metaforycznego tkwiącego w narracji.

Jako przykład niech posłuży dokumentalna fotografia niemiecka z czasów II wojny światowej (przedstawiająca młodego płaczącego żołnierza Wehrmachtu w okopach, pocieszanego przez starszego kolegę), która stała się źródłem inspiracji i zabawy oraz narzędziem ekspresji twórczej dla wielu anonimowych autorów:

И СЪЕЛ ВОЛК КРАСНУЮ ШАПОЧКУ!

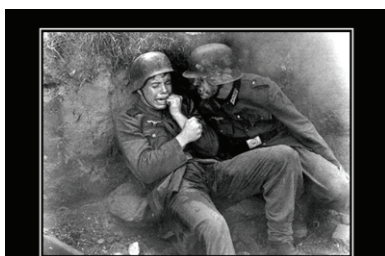
39

А ЕЩЕ РУССКИЕ ЕДЯТ МОРОЖЕНОЕ ЗИМОЙ

40

[39] *I wilk zjadł Czerwonego Kapturka!* [40] *A jeszcze Rosjanie jedzą lody zimą*

Снимешься у Бондарчука?

41

А НА СКОРОСТИ 150

их лада превращается в машину ужаса и смерти!

42

[41] *Będziesz grać w filmie Bondarczuka?*⁹
 [42] *A przy prędkości 150 ich Łada¹⁰ zmienia się w potworną maszynę śmierci!*

⁹ Fiodor Bondarczuk – znany współczesny reżyser rosyjski, m.in. twórca filmu *Stalingrad*.

¹⁰ Łada – marka produkowanych do dziś rosyjskich samochodów osobowych. Należy zauważyć, że wypowiedź stanowi kreację parodystyczną, gdyż Łada nie cieszy się dobrą opinią wśród Rosjan.

Ponadto, po drugie, dialogiczność może mieć wymiar zewnętrzny, gdyż dzięki interaktywności i modularności serwisów społecznościowych partnerzy interakcji sieciowych, działając w ramach tzw. kultury reakcji, mają zapewnioną możliwość reagowania, wyrażania i dodawania swojej opinii i repliki. Jako „kuratorzy treści” mogą swobodnie tworzyć kolejne narracyjne sekwencje przez modyfikowanie (dopowiadanie, komentowanie, puentowanie i cenzurowanie) tekstów innych autorów. Traktując ekran komputera jak dialogową przestrzeń wspólnego zaangażowania, służącą uprawianiu sztuki remediacji i remiksu obrazów, użytkownicy demotyatorów tworzą własną tożsamość za pośrednictwem różnorodnych form odniesienia do przeszłości i terażniejszości sieciowych fenomenów werbalno-wizualnych. Najczęściej rezultatem tych autonomicznych działań jest nacechowany intertekstualnie tekst o konstrukcji szkatułkowej, realizujący schemat „dwa/trzy w jednym”. Por. na przykład:

43

44

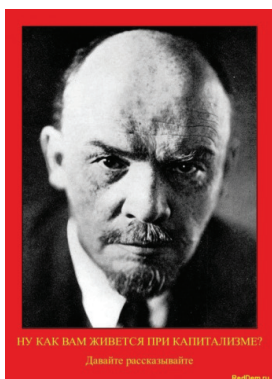
[43] 1. *Stalin jest jak Google. Ty mu słowo – a on tobie zesłanie // link* (por. [16])

2. *YouTube jest jak Putin: mówisz mu „odejdz” – a on żarty sobie stroi*

[44] 1. *Życie. Zamieniliśmy je na kontakt i ICQ*

2. *Najważniejsza jest treść, a nie forma!*

Na zakończenie niniejszego studium genologicznego warto zaznaczyć, że demotywator rosyjski wykształcił kilka odmian gatunkowych. Poza najbardziej reprezentatywnym, kanonicznym wzorcem „czarnego” demotywatora (z czarną ramką) znane są także wzorce alternatywne. Należy do nich, po pierwsze, tzw. czerwony demotywator¹¹ (z czerwoną ramką), związany ideologicznie i estetycznie z szeroko rozumianą „cywilizacją komunizmu”:

45

46

[45] *No i jak wam się żyje w epoce kapitalizmu? Opowiedzcie*¹²

[46] *Oni zawsze widzieli nas właśnie tak. Szkoda, że naprawdę tacy nie byliśmy*¹³

Po drugie, w opozycji do nie zawsze optymistycznych „czarnych” demotywatorów pojawiły się z czasem w sieci „niebieskie” motywatory¹⁴ (z niebieską ramką), propagujące niezwykle pozytywne, refleksyjne nastawienie do świata i afirmatywny stosunek do życia, por. na przykład:

¹¹ Zob. rosyjski serwis społecznościowy <http://www.reddem.ru/>.

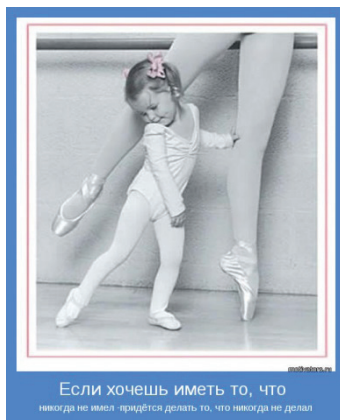
¹² Fotografia przedstawia W. Lenina – wodza rewolucji październikowej i pierwszego przywódcę Rosji Radzieckiej.

¹³ Obrazek pochodzi z gry komputerowej „Command & Conquer: Red Alert 3” przedstawiającej alternatywną wersję historii świata.

¹⁴ Zob. platformę komunikacyjną <http://motivators.ru/>.

47

48

[47] *Człowiek ma małe potrzeby. Wystarczy, by w domu ktoś czekał*

[48] *Jeśli chcesz mieć to, czego nigdy nie miałeś – należy robić to, czego nigdy nie robieś*

Z przeprowadzonej analizy wynika, że demotywtator jako wielowymiarowy, wieloznaczny i transwersalny¹⁵ przekaz stanowi w pełni ukształtowaną konwencję gatunkową dyskursu 2.0, która realizuje dynamiczny model współlistnienia deskrypcji werbalnej i wizualnej, polegający na komplementarności, kondensacji i kompresji procesów informacyjnych. Oznacza to, że oba kanały komunikacyjne (werbalny i ikoniczny) budują skomplikowaną siatkę relacji: współustanawiają znaczenia i wspólnie tworzą scaloną, zintegrowaną wypowiedź. Mimo swej miniaturowej, kompakto-

¹⁵ Transwersalność (Welsch 1998: 405-440) jest pojmowana jako kompetencja pluralistyczno-pragmatyczna wynikająca z uniwersalnej perspektywy oglądu współczesnego świata, a także właściwość postmodernistycznego dyskursu. Charakteryzuje się dynamiką sensów oraz podejściem wieloprzesłankowym i wieloodniesieniowym, które umożliwia dokonywanie przejść (transwersji), niestandardowych przeobrażeń, implikacji i powiązań elementów pozornie nieprzystających, gdzie to, co odległe i odmienne, może stać się bliskie i zrozumiałe. Kategoria ta zachowuje neutralność wobec wszystkich typów racjonalności, pozwala na tworzenie splotów, zapewniając nowy rodzaj spójności.

wej formy teksty demotywatorów tworzą spójną i wieloaspektową słowno-plastyczną jednostkę ekspresji. W każdym przypadku sposób uporządkowania informacji, czyli historia opowiedziana przez sekwencję słów i obrazów, przebiega według stałych reguł i strategii tekstotwórczych. Układ narracyjny jest budowany za sprawą określonego sposobu konfiguracji znaków słownych i wizualnych, uwzględniającego cały socjokulturowy system ich potencjalnych odniesień.

Dzięki procedurom retorycznym, obejmującym szeroko rozumiane operacje na formie, znaczeniu i użyciu elementów tekstu, odbywa się scalanie w tekście znaków obu kodów na płaszczyźnie technicznej i antropologicznej (semiotycznej). Treści demotywatorów są narzędziem ekspresji twórczej oraz nośnikiem wartości, emocji, poglądów współczesnego młodego pokolenia i przedstawiają sugestywny obraz świata poddany retoryce i poetyce oraz myśleniu potocznemu. Analizowany wzorzec tekstowy należy uznać za fenomen medialny i kulturowy, który wykształcił tzw. myślenie demotywatorami (Bugaeva 2011; Golikov, Kalashnikova 2010), polegające m.in. na reagowaniu w określony sposób na zdarzenia i sytuacje życiowe. Proces tworzenia, analizowania i dekodowania takiego przekazu wymaga od użytkowników twórczej, aktywnej postawy i służy bezpośrednio kształtowaniu najszerszej pojmowanej kompetencji komunikacyjnej, gdyż bazuje na zaangażowanym uczestnictwie oraz wymusza umiejętne posługiwanie się wyuczonymi kodami znaków werbalnych i ikonicznych.

Bibliografia

- Alberti Leone Battista (1963) *O malarstwie*, oprac. M. Rzepińska. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Albin Krzysztof (2000) *Reklama – przekaz, odbiór, interpretacja*, Warszawa-Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

- Arnheim Rudolf (2011) *Myslenie wzrokowe*. Gdańsk: słowo/obraz terytoria.
- Banks Marcus (2009) *Materiały wizualne w badaniach jakościowych*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Berger John (1997) *Sposoby widzenia*. Poznań: Rebis.
- Bugaeva Irina (2011) *Демотиваторы как новый жанр в Интернет-коммуникации: жанровые признаки, функции, структура, стилистика*, w: *Стил, Београд*, <http://rastko.org.rs/filologija/stil/2011/10Bugaeva.pdf> (10.12.2013).
- Desjaterik Dmitrij (2005) *Альтернативная культура. Энциклопедия*. Москва: Ультра. Культура.
- Eisenstein Siergiej (1959) *Wybór pism*. Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe.
- Ellul Jacques (1970) *Patrzmy inaczej*, „Forum” nr 25.
- Golikov Aleksandr, Kalashnikova Anna (2010) *Демотиваторы в Интернет-коммуникации: генезис, смыслы, типология*, w: *Вестник Харьковського гос. ун-та*. Вып. 16, http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Mtpsa/2010_16/Golik_Ka.pdf (10.12.2013).
- Gołębiewska Maria (2003) *Demontaż atrakcji*. Gdańsk: słowo/obraz terytoria.
- Hopfinger Maryla (2003) *Doświadczenia audio-wizualne: o mediach w kulturze współczesnej*. Warszawa: Sic!.
- Hopfinger Maryla (2010) *Rekonfiguracja komunikacji społecznej*, w: *Internetowe gatunki dziennikarskie*, red. K. Wolny-Zmorzyński, W. Furman. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Kozak Anita (2011) *Demotywatory – fenomen medialny i kulturowy*, <http://www.slideshare.net/digitalyoung/demotywatory-fenomen-medialny-i-kulturowy> (10.12.2013).
- Niebelska-Rajca Barbara (2012) *„Energeia” i „enargeia” w teoriach literackich renesansu i baroku*. Warszawa: Wydawnictwo IBL PAN, Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”.
- Shchurina Julia (2012) *Демотиватор как речевой жанр интернет-общения*, http://www.rusnauka.com/9_NND_2012/Philologia/7_104996.doc.htm (10.12.2013).
- Tabakowska Elżbieta (2001) *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*. Kraków: Universitas.
- Welsch Wolfgang (1998) *Nasza postmodernistyczna moderna*. Warszawa: Oficyna Naukowa.

- Wiesing Lambert (2012) *Sztuczna obecność. Studia z filozofii obrazu*. Warszawa Oficyna Naukowa.
- Vorotnikov Jurij (2008) *Русский язык современных СМИ и осмысление новой российской действительности*, „Высшее образование сегодня” № 3, http://www.logosbook.ru/VOS/3_2008/28_31.pdf (10.12.2013).

Netografia – spis ilustracji

Dostęp 10.12.2013:

- [1] <http://demotivators.to/p/593855/tolko-durak-nuzhdaetsya-v-poryadke-genij-gospodstvuet-nad-haosom.htm>
- [2] <http://demotivators.to/p/232614/esli-smotret-tak-to-v-nashej-stranevsyo-normalno.htm>
- [3] <http://demotivators.to/p/241363/bog-sozdal-zemlyu.htm>
- [4] <http://demotivators.to/p/916397/pro-kommunizm-nam-vrali.htm>
- [5] http://demotivator.me/demotivator/demotivator_10687.html
- [6] <http://demotivators.to/p/175496/bud-v-trende-vova.htm>
- [7] <http://demotivators.to/p/848079/nastoyaschaya-religiya-rossii.htm>
- [8] <http://demworld.ru/pricols/9251>
- [9] <http://demotyworthy.pl/3144741/>
- [10] http://demotivator.me/demotivator/demotivator_2229.html
- [11] <http://demotivators.to/p/690644/v-lyubom-iz-nas-spit-genij.htm>
- [12] http://demotivation.me/qq6itz0cc27lpic.html#.UrIYseLY_jU
- [13] <http://antyrunki.com/antyrunki/1777/Kwasu>
- [14] <http://demotyworthy.pl/3907323>
- [15] <http://demotivators.to/p/57495/mne-nuzhnyi-esche-lajki.htm>
- [16] <http://demotivators.to/p/385950/stalin-on-kak-google.htm>
- [17] <http://demotivators.to/p/152126/segodnya-modno-byit-kulturnym.htm>
- [18] <http://demotyworthy.pl/2082760/Laski>
- [19] <http://demotivators.to/p/866107/govoryat-medvedev-zavvol-bloh-v-svitere.htm>
- [20] <http://demotyworthy.pl/1390676/Polscy-dworzanie>
- [21] <http://demotivators.to/p/245791/to-chto-tebya-nosyat-na-rukah.htm>
- [22] <http://demotivators.ru/posters/461872/utopat-v-roskoshi.htm>
- [23] <http://demotivators.to/p/72240/ischu.htm>

- [24] <http://demotivators.to/p/670828/-cheloveka-s-otkryityim-serdtsem.htm>
- [25] <http://demotywatory.pl/2059540/Tata-mowil->
- [26] <http://demotywatory.pl/3961912>
- [27] <http://demotivators.to/p/259551/otryad-muzhchin-osoboj-nezhnosti.htm>
- [28] <http://mail.spydet.info/demotivatory-pro-zhivotnyx/69485-omon-ox-ranyaem-mrazej-ot-naroda.html>
- [29] http://demotivation.me/rwzodblmzocspic.html#.UrNp-eLY_jU
- [30] <http://demotywatory.pl/3761279>
- [31] <http://demotivators.to/p/650176/spasi-i-sohrani.htm>
- [32] <http://rusdemotivator.ru/demotivatory-pro-alkogol/3961-alkogol-yeto-anesteziya-pozvolyayushhaya-perenesti-operaciyu-pod-nazvaniem-zhizn.html>
- [33] <http://demotivators.to/p/176414/myi-promyivaem-tvoi-mozgi.htm?comment=547303>
- [34] http://demotivation.me/01wd3swerqfspic.html#.UrYah7TY_jU
- [35] <http://best-dem.ru/sozdan-lyudmi-dlya-lyudej-ot-lyudej.html>
- [36] <http://demotivators.to/p/617175/sdelano-lyudmi-dlya-lyudej-protiv-lyudej.htm>
- [37] <http://demotivators.to/p/62242/sozdan-lyudmi-dlya-lyudej-ot-lyudej.htm>
- [38] <http://demotivators.to/p/708282/sozdana-lyudmi-dlya-lyudej-ot-lyudej.htm>
- [39] http://demotivation.me/11j5e943gn47pic.html#.Umwy4hAV_jU
- [40] http://demotivation.me/ugltb5us5j0jpic.html#.UrY-8rTY_jV
- [41] <http://demotivators.to/p/659437/snimeshsya-u-bondarchuka.htm>
- [42] http://demotivation.me/qgqerh5473oqp.html#.UrY9grTY_jU
- [43] <http://idaprikol.ru/#7lrOyl8J>
- [44] <http://best-demotivators.ru/archives/716>
- [45] <http://www.reddem.ru/nu-kak-vam-zhivetsya-pri-kapitalizme/>
- [46] <http://www.reddem.ru/oni-vsegda-videli-nas-vot-tak/>
- [47] <http://motivators.ru/node/31769>
- [48] <http://motivators.ru/node/27128>

Demotywator jako nowy gatunek dyskursu 2.0.

Przedmiotem analizy jest demotywator – nowy hybrydalny gatunek, który zyskuje coraz większą popularność w rosyjskiej i polskiej przestrzeni Web 2.0. Z przedstawionego szkicu wynika, że w grupie analizowanych tekstów słowo buduje z obrazem skomplikowaną siatkę relacji i kreuje określone typy gry werbalno-wizualnej, które toczą się według stałych reguł i strategii tekstotwórczych. Dzięki procedurom retorycznym obejmującym szeroko rozumiane operacje na formie, znaczeniu i użyciu różnokodowych elementów tekstu, demotywator tworzy szczególną, zintegrowaną, werbalno-ikoniczną jednostkę ekspresji. Analiza pokazała, że złożone współzależności tekstu i obrazu w demotywatorach polegają przede wszystkim na kondensacji i kompresji procesów informacyjnych, których celem jest wzmocnienie funkcji pragmatycznej komunikatu.

Demotivators as a New Genre of Discourse 2.0

The subject of the analysis in the present paper are demotivators – a new genre of polysemiotic text that has been gaining popularity both in Russian and Polish communication space in Web 2.0. As this article shows, based on the analyzed texts, words together with images build a complex network of interrelations, thus creating certain types of verbal-visual games, which are played according to some fixed rules and text-generating strategies. Owing to rhetorical procedures that include various operations on form and meaning and due to the deployment of elements belonging to different semiotic codes, the text of a demotivator makes up a specific, integrated, verbal-iconic unit of expression. The study proves that the complex interrelations of text and image within demotivators consist above all in condensing and compressing the information processes; the aim thereof is enhancing the pragmatic function of the message.